

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 43, Nisan 2017, s. 133-153

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date
08.02.2017

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
01.04.2017

Yrd. Doç. Dr. Gül GÜNEY

Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Tezhip
Anasanat Dalı
gul.guney@deu.edu.tr

SAFEVİ-ŞİRAZ DÖNEM ÖZELLİĞİ GÖSTEREN BAZI KUR'AN-I KERİM NÜSHALARININ SERLEVHA TEZHİPLERİ

Öz

İslam sanatı içinde önemli bir yer teşkil eden Safevi devleti gösterişli sanat eserleri ile temsil edilmiştir. Safevi hükümdarları sanatçıları korumuş ve sanat faaliyetlerinin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Özellikle kitap sanatlarına verdikleri önem pek çok konuda yazma eser üretimine neden olmuştur. Bu eserler Tebriz, Herat, Şiraz, İsfahan gibi, sanat merkezlerinde üretilmiştir. Bu merkezlerden Şiraz, minyatürlü ve tezhipli yazma eserlerin üretimin yapıldığı önemli yerlerden biri olmuş, tarih, bilim, edebiyat, din gibi pek çok konularda yazma eserler istinsah edilmiştir. Bunlardan İslam dünyasının kutsal kitabı olan Kur'anı Kerim nüshaları Safevi döneminde de önem arz etmiş, gerek cilt, hat, gerekse sayfa tezyinatı açısından nadir, özellikli Kur'an-ı Kerim nüshaları üretilmiştir. Bu nüshalardan bazıları bugün ülkemizdeki bazı yazma eser kütüphanelerinde bulunmaktadır. Makaleye konu olan Kur'an-ı Kerim nüshaları Süleymaniye kütüphanesi, Sultan Ahmed I koleksiyonunda yer almaktadır. Safevi-Şiraz tezyinat özelliği gösteren bu nüshaların serlevha tezhipleri ele alınarak motif, kompozisyon ve renk özellikleri makale kapsamında değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kur'an, Tezyinat, Nüsha, Safevi, Şiraz

ILLUMINATION OF HEADINGS IN SOME OF THE QUR'ANS DISPLAYING STYLES OF SAFAVID-SHIRAZ PERIOD

Abstract

Safavid empire, which is an important place in Islamic art, is represented by artistic works of art. The Safeavid rulers played an important role in the protection and development of artistic activities. Especially the importance they give to book arts has led to the production of manuscripts in many subjects. From these centers, Shiraz has been one of the important places where the production of miniature and illuminated manuscripts had been done on many subjects such as history, science, literature, religion. The Qur'an which is the sacred book of the Islamic world have also been important during the Safavid period, and rare, specific Qur'anic copies have been produced in terms of binding, calligraphy, and page illumination. Some of these Qur'an manuscripts are now located in some of the libraries in our country. The subject matter of the Qur'an manuscripts is located in the Süleymaniye Library, the Sultan Ahmed I collection. These copies displaying Safavid-Shiraz styles will be evaluated in terms of illumination.

Keywords: Qur'an, İllumination, Safavi, Shiraz

1. GİRİŞ

Müslüman hanedanlıklarından biri olan Safeviler M.1501 yılında kurularak M.1736 yılına kadar hüküm sürmüşlerdir (Hillenbrand 2005: 233). En geniş şekli ile imparatorluk İran, Doğu Horasan (Herât) Irak, Güney Kafkasya, Dağıstan, Türkmenistan, Lahsâ ve Doğu Anadolu'da hüküm sürmüştür¹ (Öztuna 2005:771). Şah İsmail'in idaresinde Akkoyunlu Türkmenlerini yenen Safeviler Tebrizi başkent yaparak, Şiraz, Horasan ve Herat'ı hükümleri altına alırlar. Şah İsmail'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Şah Tahmasp'ın saltanat yıllarında Tebriz'in Osmanlılar tarafından işgali üzerine başkent Kazvin'e taşınmıştır. Tasmasp'ın ölümünden sonra tahta çıkan Sultan Şah Abbas İmparatorluğun merkezini İsfahan yapmıştır (Hillenbrand 2005:233). Bu süreç içerisinde siyasi, ekonomik ve kültürel gelişim gösteren Safevi devleti Herat, Şiraz, Kazvin, İsfahan gibi hüküm sürdüğü topraklarda yazma eser üretimi üzerine sanat merkezleri oluşturmuştur. Bu merkezlerdeki atölyelerde çeşitli konularda yazma eserler üretilmiş bunların tezyinatına yer verilmiştir. Bu merkezlerden Şiraz Safevi devletinin payitaht şehri olmamasına rağmen yazma eser üretimi açısından önem taşıyan şehirlerden biri olmuştur(Tanıdı, Çağman 1979: 34). Bu yazma eserler hakkında yerli ve yabancı pek çok sanat tarihçi araştırmacının yayınları vardır. Bu yayınlar özellikle Safevi dönemi Şiraz'da üretilmiş minyatürlü yazma eserler üzerinedir. Bu yazmalarda yer alan minyatürlerin konuları, üslup etkileşimleri ve tasarım özellikleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.²

¹ Detaylı bilgi için bkz. Faruk SÜMER; Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Güven matbaası, Ankara, 1976, s. 1-203 Behzet KARACA; "Safevî Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevî İlişkileri" *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: IX, Ankara, 2002,s. Tufan GÜNDÜZ,, "Safeviler" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.35, İstanbul,2000 s.451-457

² Geniş bilgi için bakınız : Basil Gray:"The Shiraz School from 1415 to 1503" *Persian Painting*, 1977,s.95-108 Ernest J Grube: *The Miniatures of Shiraz*, J Stor, *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, 1963, s.285-296, Filiz Çağman and Zeren Tanıdı "Remarks on Some Manuscripts from the Topkapı Palace Treasury in the Context of Ottoman-Safavid Relations," *Muqarnas* 13 (1996), Sheila S. Blair and Jonathan M.Bloom; *The Art And Architecture*

İslam dünyasında yazma eser üretim merkezlerinden biri olan Şiraz on dördüncü yüzyıldan başlamak üzere önemli bir ilim ve kitap sanatı merkezidir. Sanat atölyelerinde çeşitli konularda, nitelikli nadir yazma eserler hazırlanmış, bu örnekler Osmanlı kitap sanatlarının tezyinat üslubunu oluşturmasında da etkili olmuştur(Kazan 2010:63-127). Safevi döneminin ilk yıllarında Şiraz atölyelerinde Akkoyunlu kitap sanatı geleneklerine hiç müdahale edilmeden devam edilmiştir.³ Oysa Akkoyunlu'lardan önce Türkmen üslubu Karakoyunlular tarafından karakteristik öğeleri oluşturulmuş, ve biçimsel formasyonu tamamlanmıştı. Kaliteli işçilik ve ustalığı gelişmiş bir sanat anlayışı içinde hazırlanan bu eserler ticari ve seri üretime yönelik hazırlanmışlardır. XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Şiraz'da üretilmiş el yazmaların basit ve seri üretime uygun olması; Şiraz merkezli, Ticari-Türkmen üslubunun ön plana çıkmasına sebep olmuştur(Robinson 1979: 243). Şiraz'da gelişen bu Türkmen üslubu, 16.yüzyıl başlarında Safevi'nin erken dönemlerinde de devam eder. Bu konuda Ernst Grube; Safevi erken dönemi yazmalarında Timur ve Türkmen (Karakoyunlu ve Akkoyunlu) üslubunun karışımı ile meydana gelen bir üslubunun devam ettiğini söyler. Bu üslubun da Safevi dönemi Şiraz'daki çalışmaların karakteristik özelliğini oluşturduğunu söyleyerek M.1505-1509 tarihli Nizami Hamsesi'nde Hüsrev ile Şirinin betimlendiği minyatür sahnesini örnek verir. Betimlemede arka plan hala Türkmen minyatür üslubunun özelliklerini taşıırken, doğa elemanları ve figürler Safevi Şiraz özelliklerinin ilk yansımaları olarak kabul edilebileceğini söyler (Grube 1963: 294).

Ernst Grube'nin minyatür üslubu üzerine yaptığı bu tespit elbette yazma eserlerde yer alan tezhipler için de geçerlidir. Safevi döneminin ilk yıllarında Şiraz'da tezhiplendiği bilinen pek çok yazma eserin tezyinat üslubunda Türkmen geleneğinin devamı görülmektedir. Bu üslubun etkisi ile yapılmış tezhiplerde genelde altın ve lapis (Bedahşi)⁴ kullanıldığı, dairesel helezonlar üzerine yerleştirilmiş sarılma, senciye rumiler, hatayi gurubu motifler ve serbest dolanan Çin bulutları kompozisyonların temel öğeleri olmuştur.⁵ Motifler detaylandırılarak işlenmiş ve tonlamalar yapılmış, kırmızı, açık mavi, pembe gibi parlak renkler kullanılmıştır. Bu üsluba Türk İslam Eserleri Müzesi, 1980 envanter numaralı, M.1497 tarihli Külliyyat-ı Dehlevi'nin ünvan sayfasındaki tezhipleri örnek olarak verebiliriz (Resim1).

Safevi'nin ilk yıllarında, Şiraz'daki sanatçılar kitap üretim sanatının yerleşik bölgesel geleneklerini icra etmeye devam ettiğini biliyoruz. Bu yıllara ait pek çok yazma Akkoyunlu döneminde üretilmiş olanlardan ayırt edilemez. Ancak daha sonraki yüzyıllarda Safevi kendi üslubunu oluşturmuş, Şiraz, Kazvin, Herat, Tebriz gibi sanat üretim merkezlerinde çeşitli konularda yazma eserler üretilmiştir. Özellikle edebi ve tarih konulu yazma eserler ve Kur'an-ı Kerim nüshaları Safevi kitap sanatları tezyinat özelliklerini en iyi anlatan üretimler olmuştur. Bu

Of İslam, 1250-1800, Yale university Presss1995 .s.165-183 Filiz Çağman, Zeren Tanındı, *İslam Minyatürleri*, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1979, s. 34.

³ Akkoyunlu Türkmenleri döneminde hazırlanmış yazmalar için bkz: Filiz Çağman, Zeren Tanındı ; Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri, İstanbul 1979, s.26-41, B.W Robinson: "The Türkmen School to 1503" The Arts of The Book in Central Asia 14-16th Centuries, ed: B.Gray, London 1979, s. 215-247

⁴ **Bedahşi**: Koyu lacivert rengin adıdır. Tezhip sanatında kullanılır. Bedahşan'dan geldiği için bu adı alır.Bkz: . Mine Esiner Özen : Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, İstanbul 1985, s.6

⁵ **Piçide(sarılma) Rumi**: Farsça piçide olarak adlandırılan rumilere sarılma adı da verilir. Bükülmüş, kıvrılmış anlamına gelen piçide, rumi bademinin üzerine çıkma yaparak sarılmış rümi örneğidir. **Senciye rumi**: Farsca yerine uyan, düşünülerek çizilmiş manasına gelen az kullanılan bir tarzdir. Tam simetrik olmayan iri rumi formların içinde yine rumiler yer alır. Hatayi gurubu motifler hakkında bkz. İnci A.Birol-Çiçek Derman: Türk Tezyini Sanatlarında Motifler, İstanbul 1991, s.65, 97,179, İlhan Özkeçeci-Şule Bilge Özkeçeci: Türk Sanatında Tezhip, İstanbul 2007, s.58

dönemde Ruzbihan⁶, Kasım Bin Ali, Mahmud, Hüseyin, Muhammed Bin Taceddin Haydar gibi nakkaş ve müzehhibler Safevi yazmalarının tezyinatında önemli rol oynayan sanatçılar olmuştur (Ulaş 2006:87,143,150). Örneğin 1555-1560 yıllarına tarihlenen, içinde Şiraz üslubunda tasvirler bulunan bir Şehname-i Firdevsi nüshasının serlevha ve ünvan tezhiplerini müzehhib Ruzbihan yapmıştır. Yine İmzalı eserleri ile tanınan ünlü müzehhib Muhammed b. Taceddin Haydar ve bu dönem Şirazlı pek çok müzehhibin büyük boyutlu Kur'an-ı Kerim nüshaları tezhiplendiği bilinir (Tanındı 2012:272).

Safevi dönemi Şiraz'da üretilen pek çok yazma eserin Osmanlı sultanları tarafından satın alındığı veya Safevi hükümdarları tarafından hediye edildiği bilinmektedir. Anadolu'da Süleymaniye kütüphanesi gibi pek çok yazma eser kütüphanesinde istinsah yeri, tarihi, hattatı, müzehhibi belli ya da belli olmayan bu döneme ait pek çok yazma eser mevcuttur. Özellikle Kur'an-ı Kerim nüshaları gerek cilt gerekse sayfa tezyinatı açısından Safevi-Şiraz yazmalarına gösterebilecek en güzel örnekler arasındadır. Genelde büyük boyutlu olan Kur'an nüshalarının ciltlerinde görülen tezyinat adeta esere mücevher görünümü vermektedir. Genelde dış yüzleri altın ile kaplı mülemma⁷ ciltlerdir. Cilt yüzeyinde yer alan şemse, köşebentler ve şemse ile köşebent arasındaki boşluklar, rumi, bulut ve hatayi gurubu motiflerle simetrik olarak tezyin edilir. Dış pervazlar paftalar halinde (ketebe açma) tasarlanmıştır. Paftaların içinde bazen hatayi gurubu motifler, bazen de sülüs hatla Kur'an-ı Kerim'den ayetler yer alır. Ciltlerin içi ise dışları gibi gösterişli ve ince işçilikle tezyin edilmiştir. Cildin dışında görülen motif ve kompozisyon içlerinde de tekrar etmiştir. Ancak şemse, köşebentler ve iç pervazlar müşebbek⁸ olarak tezyin edilir. Yine bulut, rumi ve hatayi gurubu motiflerle simetrik kompozisyonlara yer verilir. Bu kompozisyonlar kırmızı, limon küfü, açık mavi, yeşil, eflatun gibi renkli zeminler üzerine yerleştirilmiştir.

Bu yazmaların ciltlerinde görülen ihtişamlı tezyinat, sayfalarına da yansır. Zahriye, serlevha, ünvan, hatime sayfası, sure başları, güller, duraklar dönem özelliği gösteren tezhiplere sahiptir. Bu sayfaların dışında bazen de Kur'an-ı Kerim'in sonuna, hatim duası ve tefe'ülname-nin⁹ de yer aldığı tezhipli sayfalar eklenir.

⁶İrlanda Dublin Chester Beatty Library de bulunan, hattatı ve müzehhibi Ruzbihan'a ait Kur'an-ı Kerim'in(M.1520) Şiraz Safevi dönemi yazmalarına örnek gösterebiliriz. Bkz: David James ; Qur'ans And Bindings from The Chester Beatty Library, World of İslam Festival Trust, 1980, s.76-79

⁷Mülemmâ cilt : Motiflerin hem kendisi hem de zemini altınla boyanmıştır. Türk cilt sanatı ve tezyinatı hakkında bkz. Kemal Çığ : Türk Kitap Kapları, İstanbul 1971, s.1-25, Mine Esiner Özen: Türk Cilt Sanatı, Ankara 1998, s.9-37, İsmet Binark : Eski Kitapçılık Sanatlarımız, Ankara 1975,s.1-8

⁸ Müşebbek : Deriden kesilerek oyulan şemselere denir. Genellikle kabın iç kısmına zeminine farklı bir renk kumaş veya deri konularak yapılır. Bkz. Kemal Çığ: Türk Kitap Kapları, Doğan Kardeş Matbaacılık sanayi A.Ş. İstanbul 1971, s.1-25

⁹ Abdest alınıp bazı sureler ve dualar okunduktan sonra Kur'an'ın herhangi bir sayfası açılır, ya sağ sayfanın ilk ayetinin anlamına veya ilk ayetinin ilk harfinin delalet ettiği ayetin anlamına; ya da Allah adlarının sayısından bulunacak ayetlerin anlamlarına; ya da bazı harflerden çıkarılan sonuçlara göre tefe'ül edilmektedir. Bu tür eserlerde hangi harften ne anlam çıkarılacağı yazılmıştır. Okunan ayet ve dualarla falın caiz olup olmadığı konusundaki tereddütler giderilmeye çalışılmıştır.Detaylı bilgi için bkz: Abdülkerim Gülhan: Türk Kültüründe Fal ve İsimlerle bir manzum Falname Örneği,Divan Edebiyatı araştırmaları Dergisi 15, İstanbul 2015, s.195-222, Ayşe Duvarcı: Türkiye'de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki EserRisâle-i Falnâme li Ca'fer-i Sâdık ve Tefe'ülname,: Esra Matbaası, Ankara 1993

SAFEVİ-ŞIRAZ DÖNEM ÖZELLİĞİ GÖSTEREN BAZI KUR'AN-I KERİM NÜSHALARININ SERLEVHA TEZHİPLERİ

Yazma eserlerde tezyinatın yer aldığı önemli alanlardan biri olan serlevha ve ünvan sayfası tarih içinde tezhip sanatının gelişimini ortaya koyan önemli sayfalar olmuştur. Bu sayfalar adeta kitabın taçlandırılmış giriş kapısı gibidir. Sözlükte “baş” anlamındaki Farsça “ser” ile Arapça “levha” kelimelerinden oluşan ser-levha “bir yazının başlığı” demektir. Gerek Kur'an-ı Kerim nüshaları, gerekse bilim, tarih, edebiyat gibi farklı konularda istinsah edilmiş yazma eserlerin ilk sayfalarında(varak1b-2a) çift sayfa veya tek sayfa halinde tezyin edilirler¹⁰ (Duran 2009:567-569).

Safevi dönemi Şiraz üslubunda yapılmış yazma eserlerde serlevha ve ünvan sayfası tezyinatına oldukça önem verilmiş motif, kompozisyon ve renk açısından nitelikli eserler ortaya konulmuştur. Bu eserler yurt içinde yurt dışında çeşitli yazma eser kütüphanelerinde yer almaktadır. Süleymaniye kütüphanesi Sultan Ahmed I koleksiyonu, 00014, 00019, 00020, 00022 envanter numaraları ile kayıtlı 4 adet Kur'an-ı Kerim'in tezyinat özelliği Safevi dönemi Şiraz yazma eserleri ile benzerlik gösterdiği düşünülmektedir. Özellikle cilt tezyinatı, sayfalarında görülen motif, kompozisyon ve renk özellikleri ve bunların sayfada kullanım şekilleri bu düşüncüyü desteklemektedir. Bu makale kapsamında Süleymaniye kütüphanesi Sultan Ahmed I Koleksiyonunda bulunan tezyinat açısından Safevi dönemi Şiraz yazmaları ile benzerlik gösteren 4 adet Kur'an-ı Kerim ele alınmıştır. Öncelikle bu nüshaların genel özellikleri tanımlanarak, serlevha tasarımları tezhip açısından değerlendirilmiştir.

1. Sultan Ahmed I 00014 Envanter No'lu Kur'an-ı Kerim : Süleymaniye kütüphanesi, Sultan Ahmed I koleksiyonunda 00014 envanter numarası ile kayıtlı olan Kur'an-ı Kerim'in istinsah tarihi yoktur. 313 varak ve 12 satırdan oluşan yazma 400x255 mm ölçülerindedir. Metnin yer aldığı alan ise 255x143 mm dir. Aherli Abâdi kağıt¹¹ üzerine nesih hat ile istinsah edilmiştir. Sayfa tezyinatı açısından özellikli olan Kur'an madalyon formunda, çift sayfa zahriye sayfasına sahiptir. (varak 1b-3a) Madalyonun içinde üstübeç mürekkebe ve tevkî hatla İsrâ suresinin 88. ayeti yer alır.¹² Mürekkebe serlevhası çift sayfa halinde tezhiplenmiştir.(varak 3b-4a) Her iki sayfanın ortasında şemse motifi bulunur. Şemsenin içinde üstübeç mürekkebe ile Fatiha suresi muhakkâk hat ile yazılmıştır. Surenin ilk beş ayeti 3.varak b yüzünde, devamı ise 4.varak a yüzünde yer almaktadır. Şemse motifinin üstünde ve altında yer alan salbek motifi içinde vakı'â suresi 77.78.79.80.ayetler yer alır. Bakara suresinin bulunduğu ünvan sayfası ise mihrabiye-li formda tezhiplenmiştir. Sure başları, güller, duraklar ve cetveller de tezhiplidir.¹³ Sure başlarında da tevkî hattın kullanıldığı görülür. Hatim duası ve "tefe'ül" adı verilen gelecekteki bilgi

¹⁰Ünvan sayfası ise Kur'an-ı Kerim dışındaki yazma kitaplarda serlevha görevini üstlenir. Ancak aralarında önemli bir fark vardır. Serlevhalar, mutlaka karşılıklı ve simetrik çift sayfadan meydana gelir. Daha çok Mushaflarda bulunsa da padişaha sunulmak üzere hazırlanan eserlerde de rastlanmaktadır. Ünvan sayfasındaki bezeme ise sadece metnin üst kısmında yer alır ve tek sayfadadır. Divanlar ve sultanlara sunulmak için hazırlanmış bazı yazma eserlerin başlangıcında da çift taraflı ve simetrik tezhiplenmiş ünvan sayfası bulunabilmektedir. Cüzlü Mushaflarda, cüz başlarında bulunan tek taraflı tezyinât da ünvan sayfası şeklindedir. Öyle eserler vardır ki içersinde en az iki-üç farklı metin vardır. Bunların her birinde metin başı ünvan sayfası şeklinde süslenir. Gülnur Duran: "Serlevha" maddesi, İslam Ansiklopedisi, yıl:2009, cilt 36, s.567-569

¹¹ Abadi Kağıt: Eskiden kullanılan kağıtlardandır. Hint âbâdisi de denilirdi. Hindistan'da Devlet-âbâd şehrinde yapıldığı için bu adı almıştır. Sarımsak renkli, güzel ve parlak bir kağıttır. Kur'an ve murakklarda kullanılırdı. Dut ağacı elyafından yapılan bu kağıtların bir zamanlar Avrupa taktifleri görülmüştür.(Frenk âbâdisi) Bkz. Mine Esiner Özen: Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, İstanbul 1985, s.1

¹² Kur'an-ı Kerim'in hat bakımından değerlendirilmesi Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Hat Anasanat dalı Öğr.Gör.İsmail ÖZTÜRK tarafından yapılmıştır.

¹³ Kur'an-ı Kerim tezyinatı belli kaide ve kurallara göre yapılır. Bu konuda Bkz.Çiçek Denman: "Tarihimizde Mushaflar'ın Bezenmesi" Diyanet İlmi Dergi, "Kur'an" özel sayısı, Ankara 2012, s.647-653

edinme amacıyla bir çeşit fal uygulamalarına yönelik tezhipli sayfalar da Kur'an-ı Kerim'in sonuna eklenmiştir(Gülhan 2015:195-222). Bu sayfalarda tevkî, talik ve sülüs hat bir arada kullanılmıştır.

Cilt Özelliği: Kur'an-ı Kerim alt ve üst kab, sırt ve miklepten oluşan mülemma cilde sahiptir. Tamamen altınla kaplı cilt salbekli şemse, köşebentler ve dış pervaz kompozisyonundan oluşur. Şemse içi, köşebentler ve şemse ile köşebentler arasındaki zemin sarılma rumi, bulut, hatayî gurubu motifler ile ¼ oranında simetrik olarak tezhiplenmiştir. Kompozisyonda kullanılan helezonlar dairesel hareketlerden oluşmaktadır. Paftalara ayrılmış dış pervazda Ayet'el kürsi sülüs hatla yazılmıştır. Altın cetvellerle kompozisyon tamamlanmıştır. Alt ve üst kab ve mikleb içi müşebbek olarak tezyin edilmiştir. Kabın dışında kullanılan kompozisyon içerde de tekrar etmiştir. Şemse, köşebentler ve dış pervaz rumi motifinden oluşan 1/4 oranında simetrik kompozisyona sahiptir. Şemse ve köşebentler arasındaki boşluk ve iç pervaz mülemma olarak tezyin edilmiştir. Dış pervaz ise yine müşebbekdir. Müşebbek olarak tezyin edilen alanlarda mavi, turuncu, açık mavi, yeşil gibi renkli zeminler kullanılmıştır(Resim 2).

2.Sultan Ahmed I 00019 Envanter No'lu Kur'an-ı Kerim: Süleymaniye kütüphanesi, Sultan Ahmed I koleksiyonunda 00019 envanter numarası ile kayıtlı olan Kur'an-ı Kerim'in istinsah tarihi yoktur. Hattatı Abdullah bin Muhammed'dir. 548 varak ve 10 satırdan oluşan yazma 420x250 mm ölçülerindedir. Metnin bulunduğu alan ise 280x153mm dir. Aherli Abâdi kağıt üzerinde nesih hat ile istinsah edilmiştir. Zahriye sayfası yoktur. Bu sayfaların kopmuş olduğu düşünülmektedir. Serlevhası 00014 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'de olduğu gibi çift sayfa halinde tezhiplenmiştir. Ancak Fatıha suresinin ilk ayetlerinin yer aldığı sayfa kopmuş, son ayetler diğer sayfada devam etmektedir.(varak 2a) Sure muhakkâk hat ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır.¹⁴ Bakara suresinin bulunduğu ünvan sayfası mihrabiyeli formda tezhiplenmiştir.(varak 2b) Sure başları, güller, duraklar ve cetveller de tezhiplidir. 00014 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'de olduğu gibi nüshanın sonuna hatim duası ve tefe'ülname tezhipli sayfalar halinde yerleştirilmiştir. Bu sayfalarda da tevkî, talik ve sülüs hat bir arada kullanılmıştır.

Cilt Özelliği: Kur'an-ı Kerim alt ve üst kab, sırt ve miklepten oluşan mülemma cilde sahiptir. Tamamen altınla kaplı cilt salbekli şemse, köşebentler ve dış pervaz kompozisyonundan oluşur. Ortada salbekli, dilimli şemse ve köşebentler yer alır. Şemse ortası sarılma rumi, bulut, hatayî gurubu motifler ile ¼ oranında simetrik olarak tasarlanmıştır. Şemse ile köşebentler arası bulut ve dairesel helezonlar üzerine yerleştirilmiş hatayî gurubu motiflerle ¼ oranında simetrik kompozisyona sahiptir. Salbekli şemse motifinin altında ve üstünde enine yerleştirilmiş, içlerinde hatayî gurubu motiflerin yer aldığı paftalar görülmektedir. Dış pervaz ise hatayî gurubu ve bulut motifinin yer aldığı paftalardan oluşur. 00014 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in cildinin dışında kullanılan motif ve kompozisyonun bu ciltte de kullanıldığı görülmüştür(Resim 5).

Kur'an-ı Kerim'in alt, üst kab ve mikleb içi müşebbek olarak tezyin edilmiştir. Kab içinde yer alan şemse, köşebentler ve dış pervazda kullanılan dış kenar suyu müşebbek tezyinatın nadir örnekleridir. Şemse ile köşebentler arasındaki boşluklar ise ¼ oranında bulut ve dairesel helezonlar üzerine yerleştirilen hatayî gurubu motiflerle mülemma olarak tezyin edilmiştir. Mü-

¹⁴Üstübeç: Kurşun karbonat olan bir pigmentdir. Arap zamkı ile ezilerek beyaz renk mürekkebi yapımında kullanılır. "İstifaç" adı da verilir. Bkz. Uğur Derman: "Mürekkep" TDV, İslam Ansiklopedisi, yıl2006, cilt 32 s.46-47

şebek olarak tezyin edilen alanların zeminin de ise mavi, turuncu ve yeşil renkleri kullanılmıştır.

3.Sultan Ahmed I 00020 Envanter No'lu Kur'an-ı Kerim : Süleymaniye kütüphanesi, Sultan Ahmed I koleksiyonunda 00020 envanter numarası ile kayıtlı olan Kur'an-ı Kerim'in İstinsah tarihi ve hattatı belli değildir. 375 varak ve 12 satırdan oluşan Kur'an-ı Kerim 356x235 mm ölçülerindedir. Metnin bulunduğu alan ise 215x135 mm dir. Aherli Abâdi kağıt üzerinde nesih hat ile istinsah edilmiştir. Çift sayfa, madalyon formda tezhiplenmiş zahriye sayfası bulunmaktadır.(varak1b,2a) Madalyonun ortasında İsrâ suresi 88. ayet, üstübeç mürekkebi ve tevkî hat ile yazılmıştır. Çift sayfa halinde tezhiplenen serlevhada üstübeç mürekkebi ve muhakkak hat ile Fatiha suresi yedi ayeti de yer alır(varak 2b,3a). Kur'an-ı Kerim'in sonuna tezhipli hatim duası ve tefe'ül sayfalarının yer aldığını görmekteyiz. Bu sayfalarda tevkî, talik ve sülüs hat bir arada kullanılmıştır.

Cilt Özelliği: Kur'an-ı Kerim alt ve üst kab, sırt ve miklepten oluşan mülemma cilde sahiptir. Alt ve üst kab dışı, salbekli, dilimli şemse, köşebentler ve dış pervaz kompozisyonundan oluşur. Şemse içi sarılma rumi, bulut, hatayî gurubu motifler ile ¼ oranında tezyin edilmiştir. Şemse ile köşebentler arası, bulut ve dairesel helezonlar üzerine yerleştirilmiş hatayî gurubu motiflerle ¼ oranında simetrik kompozisyonundan oluşur. Dış pervaz hatayî gurubu ve bulut motifinin yer aldığı paftalara sahiptir.

Kur'an-ı Kerim'in alt ve üst kabı, miklebi içinde yer alan şemse, köşebentler ve iç pervazda kullanılan kenar suyu müşebbek olarak tezyin edilmiştir. Şemse ile köşebent arası ¼ oranında bulut ve dairesel helezonlar üzerine yerleştirilen hatayî gurubu motiflerden mülemma olarak tezyin edilmiştir. Dış pervazda iki ayrı kenar suyu bulunmaktadır. İç kenar suyu paftalar içinde ½ simetrik rumi motifleri müşebbek tezyin edilmiştir. Dış kenar suyu ise sülüs hatla yazılmış Kur'an-ı Kerim ile ilgili hadisler mülemma olarak tezyin edilmiştir. Müşebbek olarak tezyin edilen motiflerin zemininde ise mavi, turuncu ve siyah renkleri kullanılmıştır (Resim 8).

4.Sultan Ahmed I 00022 Envanter No'lu Kur'an-ı Kerim: Süleymaniye kütüphanesi, Sultan Ahmed I koleksiyonunda 00022 envanter numarası ile kayıtlı olan Kur'an-ı Kerim'in istinsah tarihi ve hattatı belli değildir. 429 varak ve 10 satırdan oluşan Kur'an 390x263mm ölçülerindedir. Metnin bulunduğu alan ise 228x144 mm dir. Aherli Abâdi kağıt üzerinde nesih hat ile istinsah edilmiştir. Çift sayfa, dikdörtgen formda tezhiplenmiş zahriye sayfası bulunmaktadır. Alanın ortasında yer alan altın zeminli dairede üstübeç mürekkebi ve tevkî hatla İsrâ suresi 88. ayeti yer alır. Sayfaların üstünde ve altında açılmış ketebe formunda ise sırasıyla vâkı'a suresi 77.78.(sağ ve sol üst) ve 79.80 (sağ ve sol alt) ayetleri yer alır. Çift sayfa halinde tezhiplenmiş serlevhada üstübeç mürekkebi ve muhakkak hat ile Fatiha suresi yedi ayeti istinsah edilmiştir. Mushaf'ın sonuna yine diğer örneklerde olduğu gibi tezhipli hatim duası ve tefe'ül sayfaları eklenmiştir. Bu sayfalarda diğer örneklerde olduğu gibi tevkî, talik ve sülüs hat bir arada kullanılmıştır.

Cilt Özelliği : Kur'an-ı Kerim'in cildi oldukça gösterişli mülemma cildir. Şemse ortası, salbekler ve köşebentler müşebbek olarak tezyin edilmiştir. Şemsenin geri kalan kısmı ve şemse-köşebent arasındaki boşluk mülemma olarak tezyin edilmiştir. Mülemma alanlarda ¼ oranında bulut ve dairesel helezonlar üzerine yerleştirilen hatayî gurubu motifler yer alır. Dış pervaz diğer örneklerde olduğu gibi paftalara ayrılmış, pafta içleri bulut ve hatayî gurubu motiflerle mülemma olarak tezyin edilmiştir. Alt ve üst kab içi şemse, köşebentler ve dış pervaz 1/4 oranında

rumi motifi ile müşebbek, şemse ile köşebentler arası ve iç pervaz mülemma olarak tezyin edilmiştir. Paftalara ayrılan iç pervazda sülüs hat ile ayet'el kürsü yer alır. Müşebbek olarak tezyin edilen alanların zemininde lapis, kırmızı, yeşil ve açık mavi renkleri kullanılmıştır(resim 11).

Tezhip Özellikleri: Safevi dönemin kompozisyon, motif ve renk gibi karakteristik üslup özellikleri 16.yüzyılın ikinci yarısında Şiraz'da üretilmiş tezhipli yazma eserlerde görmekteyiz. Özellikle Kur'an-ı Kerim nüshalarının serlevha ve ünvan sayfalarında görülen tezhipler dönemin tezyinat üslubunun özelliklerini en iyi şekilde ortaya koyar. Makale konusu olarak ele alınan Süleymaniye kütüphanesi'ndeki dört adet Kur'an-ı Kerim'in serlevha tasarımlarında görülen tezhip özellikleri nüshaların söz konusu döneme atf edilebileceğini konusundaki düşünceyi güçlendirir. Oldukça yoğun, tüm sayfayı kaplayan, döneminin motif, kompozisyon ve renk anlayışı içinde tezhiplerin yapıldığı görülen Kur'a-nı Kerim nüshaları mürekeb serlevhaya sahiptirler. Örneğin Sultan Ahmed I 00014 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in serlevhasında bu özellikleri görmekteyiz(Resim3-4). Yazmanın cildinde görülen salbekli şemse ve köşebentlerden oluşan kompozisyon kalıbı serlevhada da tekrar etmiş, altın ve lapis ön plana çıkmıştır. Serlevhanın ortasında yer alan şemse lapis ve altın olmak üzere iki renk boyanmıştır. Altın zemin ortada geniş bir alanı kaplarken, lapis kenarda daha az bir alanda kullanılmıştır. Her iki alanda helezonlar üzerinde dolanan, hatayi gurubu çiçekler tezhiplenmiştir. Şemsenin altında ve üstünde yer alan salbek motiflerin zemininde lapis kullanılarak hatayi gurubu motiflerle tezhiplenmiştir. Köşebentler renk ve hurde rumilerle paftalar oluşturularak hatayi gurubu motiflerle simetrik olarak tezhiplenmiştir. Köşebent ve şemse arasındaki altın zeminli alanda renkli bulutlar ve hatayi gurubu motifler kullanılmıştır. Bulutlar orta bağlarla bağlanarak, uçuşuyor izlenimi uyandırmaktadır. Şemse formunun yer aldığı dikdörtgen alan ince cetvellerle sınırlandırılarak dış pervaz kompozisyonuna geçilmiştir. Serlevhanın dış pervazı raport kompozisyonundan oluşur. Kompozisyonda iplik ve renk ile paftalar oluşturulmuştur. Paftaların içi hurde rumiler, bulut, ve hatayi gurubu motifler ile simetrik olarak tezhiplenmiştir. Dış pervazda sayfanın uzun kenarında dışarıya doğru taşan, dandanlı ipliklerle oluşturulmuş üçgen alan 1/2 oranında simetrik olarak tezhiplenmiştir. Bu alanda renk(lapis, siyah) ve altın ile paftalar oluşturulmuş, paftaların içinde sencide ve sarılma rumiler, bulut ve hatayi gurubu motiflerle (penç, hatayi, goncagül, yaprak) simetrik kompozisyona yer verilmiştir. Sayfa kenarlarında yer alan ince ve zarif tığlarla serlevha kompozisyonu tamamlanmıştır.

Süleymaniye Kütüphanesi Sultan Ahmet I koleksiyonunda yer alan 00019 ve 00020 envanter no'lu Kur'an-ı Kerim'in serlevha tasarımlarında benzerlikler bulunduğu tespit edilmiştir(Resim 6-7). (Resim 9-10) Her iki serlevha örneğinde şemsenin bulunduğu dikdörtgen alanda yer alan motif, kompozisyon ve kullanılan renklerin aynı olduğu görülür. Dikdörtgen alanın ortasında altın zeminli şemse, şemsenin altında ve üstünde, dikdörtgen formun kısa kenarına birleştirilmiş, altın zeminli ve ipliklerle sınırlandırılmış üçgen alanlar yer alır. Bu alan içerisinde sarılma rumiler ve hatayi gurubu motifler simetrik olarak tezhiplenmiştir. Salbek ve köşebentler kompozisyonda yoktur. Şemse ve üçgen alan dışında kalan boşluklar lapis ile boyanmış, bulut ve hatayi gurubu motifler ile yine simetrik olarak tezhiplenmiştir. Her iki Kur'an-ı Kerim'in dış pervaz kompozisyonlarında da benzerlikler bulunur. Sayfanın uzun kenarından dışarıya doğru taşan üçgen alanlar yine aynı motif, kompozisyon ve renk ile tezhiplenmiştir.

00019 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in dış pervazı renk ve altın ile paftalanmış raport kompozisyona sahiptir.(üçgen alanın dışı)Paftalar içinde hurde rumiler, bulut ve hatayi

gurubu motifler ile simetrik kompozisyonlara yer alır. Bulut motifleri ortabağlar ile birbirine bağlanarak, açık mavi ve pembe gibi renkler kullanılmıştır. Beyaz, limonküfü, kırmızı, siyah gibi renkler dış pervaz kompozisyonun genelinde yer alır. Dendanlı ipliklerle dış pervaz tamamlanmıştır. 00020 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim serlevha dış pervazında beyaz ipliklerle paftalar oluşturularak raport kompozisyona yer verilmiştir.(üçgen alanın dışı) İplik pafta içi sarılma rumi ve hatayi gurubu motiflerle, dışı ise bulut ve hatayi gurubu motifler ile simetrik olarak tezhiplenmiştir. Kompozisyon düz cetvellere son bulmuştur. Sayfanın dışında boş alanlarda lapis rengi tığlar ve altın ile hatayi gurubu motiflerle çift tahrir ile tezhiplendiği görülür.

Süleymaniye kütüphanesi Sultan Ahmed I 00022 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in serlevha kompozisyonu yukarıda açıklanan diğer serlevha örnekleri ile benzerlikler göstermektedir. Lapis renk zeminli şemse motifi, şemsenin altında ve üstünde, ipliklerle oluşturulmuş üçgen alanlar, hatayi gurubu ve lapis renkli bulut motiflerinin dolandığı altın zeminler serlevhanın dikdörtgen alanını oluşturur. Şemse içi dairesel helezonlar üzerinde hatayi gurubu motiflerle serbest olarak, üstünde ve altında yer alan üçgen alanlarda ise sarılma rumiler ve hatayi gurubu motifler simetrik olarak tezyin edilmiştir. Geri kalan alanlarda altın zemin üzerinde bulut ve hatayi gurubu motifler kullanılmıştır. Serlevhanın dış pervazı iplik, renk(altın ve lapis) ve bulut ile paftalara ayrılmış raport kompozisyonundan oluşur. Paftaların içi rumi ve hatayi gurubu motifler ile simetrik olarak tezyin edilmiştir. Altın ve lapisin ön planda olduğu kompozisyonda kırmızı, açık mavi, siyah ve sarı gibi renkler kullanılmıştır(Resim 13-14).

SONUÇ

Yukarıda detaylı olarak açıklanan Kur'an-ı Kerim nüshalarındaki serlevha kompozisyonları, Safevi dönemi Şiraz 1550'li yıllardan sonra yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Söz konusu nüshalar bu dönemde, farklı konularda istinsah edilmiş yazma eserlerin tezhipleri ile kıyaslandığında kompozisyon, motif ve renk açısından aynı üslup özelliklerine sahip oldukları görülür. Çift sayfa halinde hazırlanan bu dönem serlevha kompozisyonlarında yazı metni şemse, daire, dikdörtgen ve bazen de haçvari gibi formların içine yerleştirilmiştir. Bu formların zemini bazen altın, bazen de lapis rengindedir. Bu formlar üzerinde yer alan metinde genelde üstübeç mürekkeb kullanılır. Şemse ve köşebentler arası sarılma rumi ve hatayi gurubu motifler ile dairesel helezonlar üzerine simetrik olarak yerleştirilir. Şemse ve köşebentlerden sonra, arasular ve cetvellerle alan sınırlanır. Arasular genelde mavi zemin üzerinde (+) (-) olarak tezhiplenmiştir. Dış pervazlar genelde 4-5 cm genişliğinde dendalı ve ya düz olarak tasarlanır. Ayrıca dış pervazın uzun kenarından dışarıya doğru taşan üçgen alanlara yer verilir. Bu alanlarda renk, iplik ve rumi motifleri ile paftalar oluşturulur. Rumi motifleri hurde, sarılma ve sencide olarak kullanılmıştır. Hatayi gurubu motiflerde ise penç, hatayi ve yaprak motifleri görülür. Bu motiflerde altın, kırmızı, açık mavi, pembe, sarı renkleri kullanılmıştır. Motifler gölgeli olarak boyanmış, renk geçişlerine yer verilmiştir. Ayrıca Safevi-Şiraz yazmalarının karakteristik motiflerinden olan Çin bulutları söz konusu serlevha örneklerinde ön plandadır. Bulutlarda lapis, açık mavi ve pembe gibi renkler kullanılmıştır. Sayfanın en dışında kullanılan tığ motifleri genelde mavi renkte, rumi motifleri ile oluşturulan simetrik kompozisyonundan oluşur.

Yapılan araştırmada, ele alınan serlevha örneklerinin motif, kompozisyon ve renk özellikleri Safevi dönemi Şirazda tezyin edilmiş farklı konulardaki yazmaların sayfa tezhiplerinde de kullanılmıştır. Örneğin Sultan Ahmed I koleksiyonu 00020 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in dış pervaz kompozisyonu ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde yer alan hattatı

Hidayetullah el-kâtib eş-Şirazi, M.1575 tarihlenen Abdurrahman-ı Câmî'nin Heft Evreng (Kurtuluş1998: 157-158) adlı yazmanın unvan sayfasında görülen dış pervaz tezyinatının motif, renk ve kompozisyon açısından birebir aynı olduğu görülmüştür. Yine Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi M.1574 tarihli hattatı Hasan el-Hüseyn el-kâtip olan Şahname-i Firdevsi'nin bitiş tasvirinde yer alan dış pervaz, motif ve kompozisyon ve renk açısından ele aldığımız 00014 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in dış pervaz kompozisyonu (dışarıya taşan üçgen alanlar dışında) birebir aynıdır(Ulaç 2006: 250,286) (Resim 13-14). Bu örnekleri çoğaltmamız mümkündür.

XVI. yy. da İran ve çevresinde hüküm süren Safevi devleti kitap sanatları alanında dikkate değer gelişmeler ortaya konulmuştur. Bu gelişmelerin en büyük dayanaklarından biri hükümdarların bilim ve sanatı himaye etmesidir. Safevi dönemi tezhip üslûbunun oluşmasında, saray ve çevresinin sanatın en büyük destekçisi ve koruyucusu olması, sanat hamisi hükümdarların sanata katkıları ve sanatkârlara sanatlarını en iyi şekilde icra edebilmeleri için uygun ortamlar sağlanmasının önemli rolü vardır. Zaman içerisinde görülen tüm ekoller, üslûplar müzehhipler tarafından biçimlendirilmiş ve Safevi kendi üslûbunu oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

- Binark İsmet,(1975), Eski Kitapçılık Sanatlarımız, Ankara.
- Birol İnci A.-Çiçek Derman,(1991), Türk Tezyini Sanatlarında Motifler, İstanbul
- Blair Sheila S. and Jonathan M.Bloom,(1995), The Art And Architecture Of İslam, 1250-1800, Yale university Presss1995 .s.165-183
- Çağman Filiz, Zeren Tanındı,(1979), Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri, İstanbul
- Çağman Filiz and Zeren Tanındı,(1996), "Remarks on Some Manuscripts from the Topkapı Palace Treasury in the Context of Ottoman-Safavid Relations," *Muqarnas* 13
- Çiğ Kemal,(1971),Türk Kitap Kapları, İstanbul.
- Derman Uğur,(2006), "Mürekkep" TDV, İslam Ansiklopedisi, cilt 32 s.46-47
- Derman Çiçek,(2012), "Tarihimizde Mushaflar'ın Bezenmesi" Diyanet İlmi Dergi, "Kur'an" özel sayısı, Ankara, s.647-653
- Gülnur Duran,(2009),Serlevha" maddesi, İslam Ansiklopedisi, cilt 36, s.567-569
- Duvarcı Ayşe,(1993), Türkiye'de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser Risâle-i Falnâme İf Ca'fer-i Sâdik ve Tefe'ülnâme, Esra Matbaası.Ankara
- Ersoylu Halil, (1997), "Fal, Falnâme ve Bir Çiçek Falı "Der Aksâm-ı Ezhâr" Türkiyat Mecmuası, c. 20, İstanbul, s. 195-254
- Ertaylan İsmail Hikmet,(1950), Falnâme, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

- Gray Basil,(1977),"The Shiraz School from 1415 to 1503" Persian Painting, s.95-108
- Grube Ernest J,(1963), The Miniatures of Shiraz, J Stor, The Metropolitan Museum of Art Bulletin, s.285-296
- Gülhan Abdülkerim,(2015), Türk Kültüründe Fal ve İsimlerle bir manzum Falname Örneği, Divan Edebiyatı araştırmaları Dergisi 15, İstanbul, s.195-222
- Gündüz Tufan,(2000) , "Safevîler" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.35, İstanbul, s.451-457
- Hillenbrant Robert,(2005), İslam Sanatı ve Mimarlığı, Barış matbaa
- James David,(1980), Qur'ans And Bindings from The Chester Beatty Library, World of İslam Festival Trust, s.76-79
- Kazan Hilal,(2010), XVI.Asırda Sarayın Sanatı Himayesi, Yıldız yayıncılık no:17,İstanbul
- Karaca Behset,(2002), "Safevî Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevî İlişkileri" Türkler Ansiklopedisi, Cilt: IX, Ankara, s.409-418
- Kurtuluş Rıza,(1998), Heft Evreng maddesi, İslam Ansiklopedisi, cilt 17, s.157-158
- Özkeçeci İlhan -Şule Bilge Özkeçeci,(2007),Türk Sanatında Tezhip, İstanbul
- Özen Mine Esiner,(1998), Türk Cilt Sanatı, Ankara.
- Öztuna Yılmaz, (2005),Devletler ve Hanedanlar, İslam Devletleri, cilt I, Ankara.
- Robinson Basil W,(1979), "The Türkmen School to 1503" The Arts of The Book in Central Asia 14-16th Centuries, ed: B.Gray, London, s. 215-247
- Sümer Faruk,(1999), Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Ankara. Türk Tarih Kurumu.
- Raby Julian and Zeren TANINDI,(1993),Turkish Bookbinding in The 15Th Century, Oxford,
- Ulaş Lale,(2006),XVI.Yüzyıl Şiraz El Yazmaları (Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar), Mas Matbaacılık, İstanbul, "Türkiye İş Bankası Yayınları"
- Uzun Mustafa,(1995), "Falnâme", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.12, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları s.141-145
- Sümer Faruk,(1999), Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Ankara

Tanıncı Zeren,(2012), “Başlangıcından Osmanlı’ya Tezhip Sanatı” Hat ve Tezhip Sanatı, Ankara, s.243-281 T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3240,

RESİMLER

Resim 1: TİEM 1980, Külliyyat-ı Dehlevi'nin ünvan sayfasından detay
(XVI.Yüzyıl Şiraz El Yazmaları(Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmalı Okurlar), İstanbul
2006, s.94,“Türkiye İş Bankası Yayınları”

Resim 2: Süleymaniye Kütüphanesi, Sultan Ahmed I, 00014 envanter no'lu

Kur'an-ı Kerim'in kab dışı ve içi

Resim 3: Süleymaniye Kütüphanesi, Sultan Ahmed I, 00014 envanter no'lu

Kur'an-ı Kerim'in serlevha

Resim 4: Süleymaniye Kütüphanesi, Sultan Ahmed I, 00014 Envanter no'lu Kur'an-ı Kerim'in serlevha detayı

Resim 5: Süleymaniye Kütüphanesi, Sultan Ahmed I, 00019 envanter no'lu

Kur'an-ı Kerim'in kab dışı ve içi

Resim 6: Süleymaniye Kütüphanesi, Sultan Ahmed I, 00019 envanter no'lu

Kur'an-ı Kerim'in serlevhası

Resim 7: Süleymaniye Kütüphanesi, Sultan Ahmed I, 00019 envanter no'lu
Kur'an-ı Kerim'in serlevhasından detay

Resim 8: Süleymaniye Kütüphanesi, Sultan Ahmed I, 00020 envanter no'lu
Kur'an-ı Kerim'in kab dışı ve iç

Resim 9: Süleymaniye Kütüphanesi, Sultan Ahmed I, 00020 envanter no'lu
Kur'an-ı Kerim'in serlevhası

Resim 10: Süleymaniye Kütüphanesi, Sultan Ahmed I, 00020 envanter no'lu

Kur'an-ı Kerim'in serlevha sayfasından detay

Resim 11: Süleymaniye Kütüphanesi, Sultan Ahmed I, 00022 envanter no'lu

Kur'an-ı Kerim'in serlevha sayfasından detay

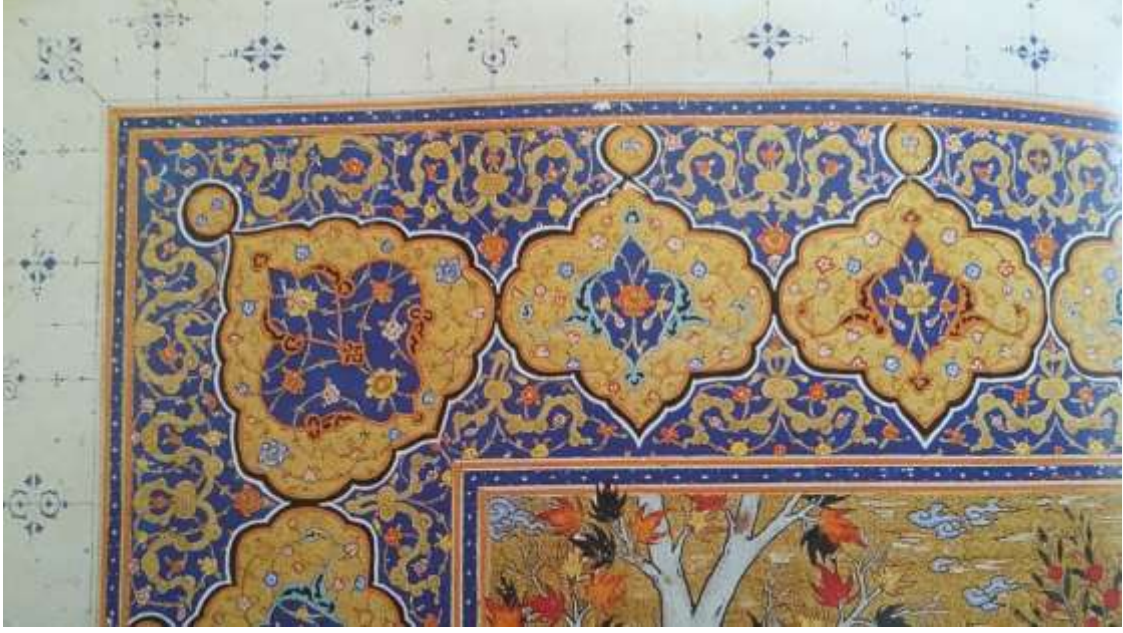
Resim 12: Süleymaniye Kütüphanesi, Sultan Ahmed I, 00022 envanter no'lu
Kur'an-ı Kerim'in serlevhası

Resim 13: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi M.1574 tarihli Şahname-i Firdevsi'nin

takdim tezhibi(Kaynak:Lale Ulaş; XVI.Yüzyıl Şiraz El Yazmaları(Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar),Mas Matbaacılık, İstanbul 2006, s. 286)

Resim 14: Lale Ulaş; XVI.Yüzyıl Şiraz El Yazmaları(Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar),Mas Matbaacılık, İstanbul 2006, s.250